

БӨЛІМ: БАЛАБАҚША

Қарым-қатынас мәдениетін қалыптастырудың ғылыми-педагогикалық негіздері

ЖАРИЯЛАНДЫ
12.02.2026СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/187162/>**Кусайнова Фарида Кемербаевна**

Жамбыл облысы, Қордай ауданы, Сортөбе ауылы
«Бүлдіршін» бөбекжай бақшасы

Кіріспе

Мектепке дейінгі білім беру жүйесінде баланың тұлғалық және әлеуметтік дамуын қамтамасыз ету басым бағыттардың бірі болып табылады. Осы тұрғыда қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру мәселесі ерекше маңызға ие. Қарым-қатынас мәдениеті баланың әлеуметтік ортаға бейімделуінің, өзара әрекет тиімділігінің және сөйлеу әрекетінің даму деңгейінің маңызды көрсеткіші ретінде қарастырылады.

Мектепке дейінгі жаста бала қоршаған ортамен қарым-қатынасқа белсенді түрде түседі. Бұл кезеңде тілдік қатынас, мінез-құлық нормалары және эмоциялық реакциялар қалыптасады. Егер осы компоненттер жеткілікті деңгейде дамымаса, баланың әлеуметтік бейімделуінде, құрдастарымен өзара әрекетінде және тұлғалық дамуында қиындықтар туындайды.

Қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру – кешенді педагогикалық процесс. Ол сөйлеу тілінің дамуын, диалогтік әрекетті, коммуникативтік мінез-құлықты және эмоциялық тұрақтылықты өзара байланыста дамытуды талап етеді.

Негізгі бөлім

1. Сөйлеу тілін түзету және дамыту.

Қарым-қатынас мәдениетінің базалық негізі – сөйлеу тілі. Сөйлеу әрекетінің даму деңгейі баланың әлеуметтік байланыс орнату мүмкіндігін, өз ойын жеткізу сапасын және коммуникативтік белсенділігін анықтайды.

Бұл бағытта келесі міндеттер шешіледі:

– дұрыс дыбыстауды қалыптастыру – артикуляциялық аппарат қызметін жетілдіру, фонетикалық қателерді түзету;

– сөздік қорды байыту – баланың танымдық тәжірибесін кеңейту, ұғымдық жүйені қалыптастыру;

– грамматикалық құрылымды дамыту – сөздерді байланыстыру, сөйлем құрылымын меңгерту;

– байланыстырып сөйлеуді қалыптастыру – ойды жүйелі, логикалық түрде жеткізу.

Сөйлеу тілінің жеткілікті деңгейде дамуы баланың өзіне сенімділігін арттырып, әлеуметтік қатынастарға белсенді араласуына мүмкіндік береді.

2. Диалогтік сөйлеуді дамыту.

Диалогтік сөйлеу – тұлғааралық қарым-қатынастың негізгі формасы. Ол баланың өзара әрекетке түсу, ақпарат алмасу және серіктесінің пікірін қабылдау қабілетін қамтамасыз етеді.

Диалогтік сөйлеуді дамыту барысында:

– әңгімелесуді бастау;

– сұрақ қою;

– жауап беру;

– тыңдай білу;

– диалогты жалғастыру дағдылары қалыптастырылады.

Бұл үдеріс баланың коммуникативтік белсенділігін арттырып, әлеуметтік өзара әрекет мәдениетін дамытады.

3. Коммуникативтік мінез-құлықты қалыптастыру.

Қарым-қатынас мәдениеті тілдік құралдармен қатар әлеуметтік мінез-құлық нормаларын сақтаумен сипатталады. Коммуникативтік мінез-құлық – баланың қарым-қатынас жағдайындағы әдептілік, сыпайылық және өзін-өзі ұстау ерекшеліктерін қамтиды.

Бұл бағытта:

– сөйлеу әдебі нормалары;

– тыңдау мәдениеті;

– кезек сақтау;

– серіктесіне құрмет көрсету дағдылары қалыптастырылады.

Бұл дағдылар баланың әлеуметтік бейімделуін жеңілдетеді және жағымды психологиялық ахуал қалыптастырады.

4. Эмоциялық-коммуникативтік даму.

Коммуникативтік әрекеттің тиімділігі эмоциялық компонентпен тығыз байланысты. Баланың өз сезімін түсінуі және оны әлеуметтік тұрғыдан қолайлы формада білдіруі қарым-қатынастың сапасын анықтайды.

Эмоциялық-коммуникативтік даму барысында:

- эмоцияларды тану;
- сезімді адекватты білдіру;
- эмпатия;
- эмоциялық өзін-өзі реттеу дағдылары дамытылады.

Бұл бағыт баланың агрессиясын төмендетуге және әлеуметтік қатынастар тұрақтылығын қамтамасыз етуге ықпал етеді.

5. Бірлескен әрекетке тарту.

Бірлескен әрекет – қарым-қатынас мәдениетін қалыптастырудың табиғи әлеуметтік кеңістігі. Ұжымдық ойындар мен топтық әрекеттер балада:

- өзгенің пікірін ескеру;
- келісімге келу;
- әлеуметтік жауапкершілік;
- серіктестік қатынас дағдыларын дамытады.

Бұл тәжірибе баланың әлеуметтік құзыреттілігін қалыптастыруда шешуші рөл атқарады.

Қорытынды

Қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру мектепке дейінгі жастағы баланың тұлғалық және әлеуметтік дамуының стратегиялық маңызы бар бағыттарының бірі болып табылады. Бұл процесс баланың тілдік құзыреттілігін жетілдірумен ғана шектелмейді, сонымен қатар оның әлеуметтік мінез-құлқын, эмоциялық тұрақтылығын, өзін-өзі реттеу қабілетін және тұлғааралық өзара әрекет сапасын дамытуды қамтиды.

Ғылыми-педагогикалық тұрғыдан алғанда, қарым-қатынас мәдениеті – баланың әлеуметтік ортада тиімді әрекет етуінің, өз ойын түсінікті жеткізуінің және серіктестік

қатынастар орната алуының негізі. Мектепке дейінгі кезеңде қалыптасқан коммуникативтік дағдылар баланың кейінгі оқу әрекетіне психологиялық дайындық деңгейін, бейімделу мүмкіндігін және тұлғалық сенімділігін анықтайды.

Қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру сөйлеу тілін дамыту, диалогтік әрекетті жетілдіру, коммуникативтік мінез-құлық нормаларын меңгерту, эмоциялық-коммуникативтік дамуды қолдау және бірлескен әрекетті ұйымдастыру арқылы кешенді түрде жүзеге асады. Бұл бағыттардың өзара байланыста және жүйелі іске асырылуы баланың әлеуметтік тәжірибесін байытып, оның мінез-құлқындағы тұрақтылық пен саналы реттелуді қамтамасыз етеді.

Жүйелі ұйымдастырылған педагогикалық жұмыс нәтижесінде балада:

- тілдік өзара әрекетке дайындық;
- қарым-қатынастағы сенімділік;
- әлеуметтік нормаларды саналы сақтау;
- эмоциялық тұрақтылық;
- тұлғааралық қатынастар мәдениеті қалыптасады.

Осылайша, мектепке дейінгі ұйым жағдайында қарым-қатынас мәдениетін мақсатты түрде қалыптастыру баланың үйлесімді дамуының, әлеуметтік бейімделуінің және тұлғалық жетілуінің негізгі шарттарының бірі ретінде қарастырылуы тиіс. Бұл үдерісте педагогтың кәсіби шеберлігі, дамытушы орта және балаға бағытталған әдістемелік тәсілдердің маңызы ерекше.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Аралбаева Р.К. Мектепке дейінгі педагогика. – Алматы : Мектеп, 2012.
2. Жұмабекова Ф.Н. Мектепке дейінгі педагогика негіздері. – Алматы : Білім, 2015.
3. Смағұлова А.С. Балабақшадағы ойын технологиялары. – Алматы : Арман-ПВ, 2018.
4. Оразбаева Ф.Ш. Тілдік қатынас теориясы және әдістемесі. – Алматы : Білім, 2013.
5. Қазақстан Республикасы БҒМ. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы. – Астана, 2020.
6. «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту» республикалық ғылыми-әдістемелік журналы.
7. «Балабақша әлемі» педагогикалық журналы.

ҚМ АА Куәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.